

Ugyancsak fontos látni ezzel a negyedik hullámmal (vagyis az '56-osokkal) összefüggésben, hogy míg az előző hullámok jórészt munkásosztálybeli és földműves bevándorlókból álltak, addig a negyedikben jelentős arányban érkeztek értelmiségiek is az országba, mint például az a 958 magyar főiskolai vagy egyetemi hallgató, akiknek 1957-es Kanadába érkezéséről Hidas (1998) ad számot.

Visszatérve Derisziger (1981)-hez, megállapítható – az 1956-57-es hullám fontosságán túlmenően – az is, hogy a két háború közötti (azaz második) hullám alkotja a legjelentősebb csoportot a kanadai magyar bevándorlók között. E megállapítás alapja nem pusztán számszerű – bár ez a hullám a második legnépesebb a négy közül –, hanem Dreisziger (1981, 61-62) szavaival élve:

„Ennek az áramlatnak a jelentősége túlmutatott a demográfiai növekedésen: az 1924 utáni bevándorlók nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy Kanada magyar lakossága szétszóródott az ország teljes területén, és első-sorban ők voltak a felelősök sok kanadai nagyváros magyar kolóniájának létrehozásáért, különös tekintettel Montrealra és Torontóra.”

Érdeemes megjegyezni azonban, hogy Dreisziger (1981) csak megnevezi ezt a négy bevándorlási hullámot, és érdemben csak a két háború közötti bevándorlók csoportjával foglalkozik. Ezzel ellentétben Dreisziger (1982) minden hullámot kimerítően megvizsgál, jóllehet valamelyest eltérő felosztással dolgozik. Mi több, Dreisziger (1982) az 1956 utáni periódussal is foglalkozik (amit előző munkájában még csak meg sem említett), és ezt az időszakot a magyar bevándorlás intenzitásának jelentős csökkenésével jellemzi.

Még egy hasonló publikáció Dreisziger (1986), melyből fény derül a kanadai magyar bevándorlók történetére 1886 és 1986 között. Kiemelendő ebből a munkából az a folyamat, mely során a kezdeti rurális jellegű szerkezetből az említett száz év leforgása alatt egyértelműen urbánussá vált a kanadai magyar lakosság településszerkezete. Ezt a folyamatot Dreisziger (1986) azzal a megállapítással illusztrálja, hogy míg a Kanadába irányuló magyar bevándorlás kezdeti évtizedeiben a magyar telepesek túlnyomó többsége falusi életformát folytatott, addig 1921-ben már nagyjából egyenlő volt körükben a falusi-városi arány, 1981-re pedig már 82%-uk városi környezetben élt.

Ennek a váltásnak a lehetséges okai között Dreisziger (1986) felsorol társadalomtörténeti, politikai és gazdasági tényezőket egyaránt. Feltárja emellett a kanadai magyar népesség földrajzi eloszlásának alakulását is, ahol egy az előző trendhez maximálisan illeszkedő tendenciára hívja fel a figyelmet, nevezetesen arra, hogy a kanadai magyarság központja a vizsgált évszázad folyamán a túlnyomórészt mezőgazdasági profilú Saskatchewan és Alberta tartományokból fokozatosan az iparosodott Ontarióba, ill. Québec-be helyeződött át.

Papp (1979) még szorosabban kapcsolódik a jelen tanulmány témájához, hiszen az Ontario tartománybeli magyarság történetével és kultúrájával foglalkozik, és Hamilton is e tartományban található. Papp (1979) állítása szerint az első Ontario-beli magyar közösségek az 1900-as évek kezdetén alakultak meg, például Niagara Falls, Welland vagy Brantford településeken, vagy akár Hamiltonban. Hozzáteszi, hogy „1931-re Hamilton, Toronto, Welland és Windsor már ezer fő fölötti magyar lakossággal rendelkeztek” (Papp 1979, 8). Akkoriban Hamiltonban élt a legnépesebb magyar közösség Ontario tartományban, hiszen a város rendkívül sok munkahely-lehetőséget kínált kohóműveiben és acélgáráiban. Ez is mutatja, hogy milyen jelentős szereppel bírt Hamilton Ontario tartomány magyar lakosságának életében az elmúlt évtizedekben, és máig is itt él Kelet-Kanada második legnagyobb magyar közössége. Mindez pedig

ideális célponttá teszi a települést és magyar közösségét egy a jelen tanulmányhoz hasonló témájú kutatás elvégzésére.

Ami a kulturális életet és a csoportos összefüggéseket illeti, Papp (1979) kiemeli, hogy az első magyar egyesületek betegsegélyező társaságok voltak, mint például a *The First Hungarian Workers Sick Benefit Society*, melyet 1907-ben alapítottak Hamiltonban. Ezek a szervezetek kezdtek először gyűléseket, összefüggéseket és társasági eseményeket szervezni a környék magyar lakossága számára, míg a magyar közösségi központok, magyar házak, magyar klubok vagy akár gyülekezetek létrejöttére a két háború közötti időszakig várni kellett.

A gyülekezetek kapcsán érdekes tényként említhető meg Ruzsa (1940) dokumentációja, mely szerint Kelet-Kanada első magyar református gyülekezetét Hamiltonban alapították 1926-ban, míg a közösség evangélikus gyülekezete 1930-ban, görög-katolikus plébániája pedig 1935-ben alakult. A római katolikus plébánia megalapítása 1944-ig váratott magára, de attól kezdve rendkívül élénk szereppel bír a közösség életében csakúgy, mint a többi gyülekezet, melyek mind fontos színterei a különféle kulturális összefüggéseknek és bármilyen magyar közösségi tevékenységnek Hamiltonban.

Papp (1979) olyan világi szervezeteket is megemlíti, mint a Torontóban havi rendszerességgel megjelenő *Magyarság (Magyar-Canadians)* című lap; a Hamiltonban 1929-ben, baloldali ideológiák terjesztésére létrehozott *Kanadai Magyar Munkás* c. újság; a magyar iskolák Torontóban, Hamiltonban, St. Catharines-ben, Kitchenerben, Londonban és Oshawában, melyeket az 1971-ben alapított Magyar Iskolaszék fog össze; vagy a *Hungarian Voice in Niagara Falls* névre hallgató, 1952-ben újtára indított rádióállomás, ill. az Ontario-szerte működő számos cserkészcsapat, melyek mind kulcsfontosságú szereppel bírnak a régióban a magyar nyelv és identitás megőrzésében.

Dreiszigler (2004)-ről már volt szó korábban, a Kanadába emigráló '56-osok számával kapcsolatban. Ez a cikk azonban nemcsak ezt az egyetlen időszakot vizsgálja, hanem számos általános trendre is rávilágít a kanadai magyarság demográfiai jellemzői és nyelvhasználatára kapcsán. Ezeket a trendeket különféle népszámlálási adatok alapján lehet azonosítani, amelyek a különböző időszakokban különböző elnevezésekkel kerültek napvilágra az elmúlt évtizedekben. Olyan elnevezésekre kell itt gondolni, mint „Magyarországon született kanadai lakosok, magyar anyanyelvű kanadaiak, ill. otthon magyarul beszélő kanadaiak” (Dreiszigler 2004, 58), stb.

Amint arra Dreiszigler (2004) felhívja a figyelmet, a huszadik század legnagyobb részében ezek az adatok mind növekményt mutattak. 1986-tól kezdődően azonban csak a magukat magyar származásúnak vallók csoportja szaporodott (még hozzá 210 000-ről 270 000-re ország-szerte), míg minden más, a kanadai magyarok demográfiájával és nyelvhasználatával kapcsolatos adat esetében csökkenés mutatkozott.

Ami a nyelvhasználatot illeti, Dreiszigler (2004) rávilágít, hogy a legnagyobb számú magát magyar anyanyelvűnek valló válaszadó a kanadai tartományok közül Ontarióban él. Egészen pontosan 44 060 személy vallotta magát kizárólag magyar anyanyelvűnek Ontarióban 1996-ban, és ez a szám valamelyest növekedett (még hozzá 45 275-re) 2001-re, míg ugyanez az adatpáros a teljes országra nézve 76 995 fő 1996-ban, ill. 75 350 fő 2001-ben (lásd 1. Táblázat).

	1996	2001
Ontario	44 060	45 275
Kanada ¹	76 995	75 350

1. Táblázat. A magukat kizárólag magyar anyanyelvűnek valló válaszadók száma (kanadai népszámlálási adatok alapján, vö. Dreiszigler 2004)

Ez azt mutatja, hogy habár Ontario tartományon belül egy kisebb növekmény mutatkozik, a teljes országra vonatkozó adatok valójában csökkenést mutatnak.

A magyar mint otthon használt nyelv kategóriáját Dreisziger (2004, 59) a következőképpen értékeli, kiemelve annak hasznos és kontrasztív jellegét:

„A nyelvmegtartás egyik legjobb indikátora egy nyelvi-kulturális csoportban az „otthon használt nyelv”-ként ismert kategória. Valójában ez a kategória jobban méri a kulturális állandóságot, mint a „beszélt nyelv” vagy az „anyanyelv” kategóriák, mert az otthon beszélt nyelv egyfajta hosszú távú elköteleződést jelöl a kultúra megtartása felé. Továbbá a nyelv következő generációnak való átadását is előrevetíti.”

A Dreisziger (2004) által bemutatott 2001-es népszámlálási adatok szerint országszerte 44 590 ember használta a magyar nyelvet otthon, akik közül 11 575-en nyilatkoztak úgy, hogy kizárólag ezt a nyelvet használják otthonukban. Itt is Ontario mutatta a legmagasabb értéket tartományi szinten 7 885 fővel a teljes országra vonatkozó 11 575-ből az otthon kizárólag magyarul beszélők viszonylatában.

Annak illusztrálására, hogy milyen meredeken csökkennek az otthon beszélt nyelvre vonatkozó adatok, Dreisziger (2004) a nyugati tartományok példáját hozza, melyek közül Saskatchewan-ban tapasztalható a legmegrázóbb csökkenés, ahol 1971-ben még 1 945, 2001-ben viszont már csak 120 válaszadó jelölte meg a magyart, ami vitathatatlanul a nyelvcsere jele.

Utolsó forrásként Polgár (2001)-t említem meg, amely tanulmány az USA-beli, Ohio állambeli Toledóban élő magyar közösség szociolingvisztikai elemzését tartalmazza. A jelen tanulmány felépítése nagymértékben ezen a munkán alapul, hiszen a két dolgozat témája meglehetősen hasonló, ami mindenképp hasznosnak bizonyulhat az eredmények összevetésekor.

4. Módszer

Az adatgyűjtést két módszer összehangolásával végeztem, nevezetesen a kérdőívezést kötöttem össze a szociolingvisztikai interjú módszerével, méghozzá a következőképpen. Felolvastam a kérdőívet a válaszadóimnak, akik pedig szóban válaszoltak a kérdésekre, amit én írásban (a kérdőív kitöltésével) és hangfelvétel formájában is rögzítettem. Esetenként a válaszadók történeteket és anekdotákat meséltek el az interjúk során, így hasznosnak bizonyult a hangfelvétel annak érdekében, hogy semmi értékes adat ne vesszen el. Érthető módon ezek a hangfelvételek a jelen tanulmányban nem feltétlenül fontosak, viszont a jövőben, további vizsgálódások esetében még természetesen azok lehetnek.

4.1. Adatközlők

38 adatközlővel vettem fel interjút, akik közül egyről kiderült, hogy nem rendelkezik megfelelő magyar nyelvtudással ahhoz, hogy a kapcsolódó feladatokat elvégezhesse, így végül 37 használható interjúm maradt. Ebből a 37 adatközlőből 21 nő volt és 16 férfi, míg 26 első- és 11 másodikgenerációs beszélő.

Ami a válaszadók korát illeti, ketten voltak 20 és 30 év között, tizenketten 31 és 60 év között, huszonegyen 61 és 80 között, ketten pedig 80 év fölött (lásd 2. Táblázat).

Korcsoport		Adatközlők száma
Fiatal felnőttek	20 - 30	2
Középkorúak	31 - 60	12
Idősek	61-80	21
Legidősebbek	80 fölött	2

2. Táblázat. A válaszadók száma korcsoportonként

A beszélőknek kódokat adtam azon kronológiai sorrend alapján, amelyben az interjúkra sor került, így 1-től 38-ig kaptak számot, de mint azt már említettem, az egyik beszélőt (nevezetesen a kilencediket) ki kellett zárnom az elemzésből nem megfelelő magyar nyelvtudása miatt.

Részletes táblázat a beszélők személyes adatairól az 1. Függelékben található.

4.2. Adatgyűjtés

A legtöbb interjút a helyi plébánia épületében vettem fel, ahol hamiltoni tartózkodásom idején magam is laktam, mert ez a legtöbb résztvevő számára szintén ismert helyszín volt. Voltak viszont természetesen olyan esetek is, amikor meglátogattam a válaszadókat saját otthonaikban, és ott készítettük el az interjút. Ez mindig a válaszadók döntése volt – aszerint, hogy melyik opció volt kényelmesebb a számukra.

Annak ellenére, hogy a helyi római katolikus magyar plébánián végeztem az adatgyűjtést és kezdetben ott is léptem kapcsolatba a válaszadóimmal, viszonylag hamar sikerült olyan beszélőkkel is interjút készítenem, akik nem tartoztak ehhez a vallási közösséghez. Ilyen módon ez a faktor nem torzította el a mintát, amely pedig nagyjából tükrözte a közösség vallási megoszlását³. A 37 válaszadóból 26 tartozott valamilyen szinten a római katolikus plébániához, míg a fennmaradó 11 vagy másik magyar gyülekezet tagja volt, vagy pedig nem tartozott semmilyen vallási csoporthoz.

Annak érdekében, hogy adataimat össze tudjam hasonlítani korábbi kutatási eredményekkel, az SHOH (The Sociolinguistics of Hungarian Outside of Hungary) projekt kérdőívének egy valamelyest módosított változatát alkalmaztam. Ezzel a kérdőívvel már számos kutató dolgozott, mint például Csernicskó (1998) Kárpátján (Ukrajnában), Göncz (1999) a Vajdaságban (Szerbiában), Lanstyák (2000) a Felvidéken (Szlovákiában), valamint a már említett Polgár (2001) az Ohio állambeli Toledóban.

E kérdőív használatának mindegyikjük esetében az volt a célja, hogy „tanulmányozzák a nyelvhasználat társadalmi kontextusát és a kontaktusjelenségeket a szomszédos országokban élő kisebbségek által beszélt magyar nyelvváltozatokban” (Kontra, 2005, 34). (Természetesen Toledo esete itt kivétel, mivel nem egy Magyarországgal szomszédos országhoz tartozik, de Polgár 2001 is a nyelvhasználat társadalmi kontextusát vizsgálja Toledóban.)

Meg kell azonban jegyezni, hogy a fent említett első három tanulmányhoz (Csernicskó 1998, Göncz 1999 és Lanstyák 2000) képest a jelen dolgozat mintája meglehetősen kicsi. Ennek ellenére, ahogy Polgár (2001, 12) fogalmaz a saját kutatását illetően, „a beszélők szoci-

³ Mivel nem állnak rendelkezésre hivatalos adatok azzal kapcsolatban, hogy a közösség hány tagja tartozik a római katolikus, a református, ill. a görög-katolikus gyülekezetekhez, megállapításaimat itt saját etnográfiai megfigyeléseimre alapozom, melyek azt mutatják, hogy a közösség tagjainak túlnyomó többsége valamiképpen kapcsolódik a Szent István Római Katolikus Magyar Plébániához még akkor is, ha vallásuk nem római katolikus. Ennek oka valószínűleg az, hogy ez a templom biztosítja a legélénkebb kulturális és társasági életet a közösségben.

olingvisztikai helyzete hasonló tendenciákat [mutathat] a fenti nyelvészek által leírtakéhoz”, ennél fogva bízom benne, hogy legalább egy bizonyos mértékig az övékkel összehasonlítható eredményekre jutok ebben a tanulmányban.

Amint azt már említettem, az általam használt kérdőív⁴ nem volt teljesen azonos az eredeti SHOH-kérdőívvel, mert bizonyos pontokon módosítottam azt, kihagyva a jelen esetben irrelevant kérdéseket, ill. hozzáadva néhány új (főleg nyelvi tárgyú) kérdést, melyek a magyar-angol kontaktushelyzetre nézve tipikus jelenségekre koncentrálnak. Ezeket a kisebb változtatásokat a nyelvi kérdéseken Fenyvesi (2005) alapján hajtottam végre.

A kérdőív tartalmaz mind nyelvi feladat, mind pedig nem nyelvi feladat típusú kérdéseket, melyek közül a jelen tanulmány csak a nem nyelvi feladat típusúakkal foglalkozik, vagyis azokkal, amelyek inkább szociolingvisztikai természetűek. Idetartoznak a személyes adatokra (pl. korra, nemre, családi állapotra, anyanyelvre, végzettségi szintre, foglalkozásra, stb.); a magyar nyelv privát, ill. közösségi színtereken történő használatára; a magyar nyelv elsajátítására; televíziózási és internetezési szokásokra (nyelvhasználati szempontból), stb. vonatkozó kérdések, ami lehetővé teszi számomra, hogy használható információmennyiséghez jussak hozzá a különféle témákban, melyek a vizsgált közösség szociolingvisztikai helyzetéhez kapcsolódnak.

4.3. Adatelemzés

A 37 kérdőív adatait számos Excel-táblázatba vittem fel. Kérdésenként egy táblázatot használtam, mindig jelölve, hogy melyik választ hány adatközlő adta. Ha volt értelme, százalékosan⁵ is megadtam az eredményeket a különböző válaszok arányainak jobb illusztrálása érdekében. Természetesen az olyan kérdéseknél, melyekre hosszabb válaszok érkeztek teljes mondatokban, és nem pusztán a megfelelő válasz bekarikázása volt a feladat, nem készítettem táblázatot, de a válaszokat kigyűjtöttem egymás alá, megkönnyítendő az összehasonlítást.

5. Eredmények

Ez a fejezet kifejezetten a saját eredményeimre koncentrálni fog, melyeket a fent említett kérdőív segítségével szereztem. Ezek közül az eredmények közül az elsőként előkerülő téma a kultúra és az etnicitás fenntartása a hamiltoni magyarság körében, különös tekintettel azokra a színterekre, amelyek a legfontosabb szerepet töltik be ebben. Ezt követően a privát, ill. közösségi színtereken történő nyelvhasználat is elemzésre kerül, amit a beszélők nyelvelsajátításával foglalkozó rész követ. Végül, miután a modern technika, a telekommunikáció és a multimédia szerepe a közösség tagjainak magyar nyelvhasználatában bemutatásra került, a beszélők Magyarországhoz való kötődését is megvizsgálom.

5.1. A kultúra és az etnicitás fenntartása

A vallás és az egyház szerepe a kultúra, az etnicitás és a nyelv megtartásában is rendkívül jelentős, amint azt Grosjean (1982) a többnyelvű közösségek kapcsán általánosságban, valamint Polgár (2001) és Fenyvesi (2005) az USA-beli magyarok viszonylatában, illetve Papp (1979) az Ontarióban élő magyarsággal kapcsolatban egyaránt megállapítja.

Annak az oka, hogy a vallás különleges fontossággal bír az USA-beli magyar bevándorló közösségekben, elsősorban a Campbell és Christian által használt „településszerkezeti mintá-

4 Kérésre a szerző e-mail-ben elküldi. (hubermate@gmail.com)

5 A táblázatokban szereplő százalékos értékeket rendszerint egészen kerekítve adom meg, de néha (amennyiben az egészen történő kerekítés túlságosan eltorzítaná az adatokat) felek is szerepelnek az adatok között.

zat” (Campbell és Christian 2003, 4) fogalomhoz köthető, amit Fenyvesi (2005, 276) a következőképpen ír le:

„A magyar nyelv használata a szomszédokkal legtöbbször egyáltalán nem jellemző, mivel a huszadik század vége óta az egykor meglehetősen homogén amerikai magyar közösségek kevertté váltak, és az amerikai magyarok legtöbbje maga is máshová költözött, így ma már csak olyan etnikai intézmények kötik őket össze egymással, mint a magyar templomok és klubok, nem pedig a közös szomszédság.”

Amint az már a kutatási előzmények között szerepelt, a kanadai magyarok társadalmi helyzete meglehetősen hasonló az USA-beli magyarokéhoz. Ez a megállapítás a jelen kontextusra is igaz, hiszen a Fenyvesi (2005) által leírt szétszóródott mintázat Hamiltonra is jellemző, már ami a lakóhelyek földrajzi elhelyezkedését illeti a magyar közösség tagjai körében.

Ez, amint arra Fenyvesi (2005) is rámutat, különösen fontos szerepet ruház az egyházra és a vallásra (a magyar klubokkal együtt), mivel ezek képezik a kevés fennmaradt kötelék egyikét az etnikai közösség tagjai között. Ez pontosan így van Hamiltonban is, ahol a Szt. István Római Katolikus Magyar Plébánia (a két másik magyar templom mellett) 1944-es alapítása óta folyamatosan központi szerepet játszik a város magyar közösségi életében.

A vallás (illetőleg az egyházi szintér) fontos szerepe a kultúra és az etnicitás megőrzésében kétségkívül illeszkedik továbbá abba a – többek között Fay (2002) által megfigyelt és a kanadai (főleg québec-i) katolikusok viszonylatában leírt – tendenciába, hogy a nyelvi kisebbségek esetében gyakran az adott közösség nyelvének megőrzése szoros kapcsolatban áll saját hitük, aktív hitéletük megtartásával. Így tehát a vallási élet fennmaradásáért tett erőfeszítések egyben az örökségnyelv megmaradását is szolgálják, és ez természetesen megfordítva is igaz. Ez pedig még tovább növeli a vallási élet, az egyházi szintér szerepének súlyát mind az etnicitás és a kultúra, mind pedig az örökségnyelv megtartásában.

Ami az én eredményeimre vonatkozóan ebben az összefüggésben, minden egyes válaszadóm úgy válaszolt a kérdőív 55-ös kérdésére, hogy rendszeresen használja a magyar nyelvet a templomban, míg ugyanez az arány más szinterek esetében 11 és 51 százalék között mozgott (iskolában: 11%; munkahelyen: 16%; boltban: 46%; étteremben: 51%). Ezt az állítást tovább erősíti az a tény, hogy nem minden válaszadóm mondta magát templomjáró embernek, ami azt sugallja, hogy a templom, az egyházi szintér azok számára is fontos színtere a magyar nyelvhasználatnak, akik nem járnak heti rendszerességgel a templomba.

A hamiltoni magyar klub tekintetében azonban eltérő a helyzet attól, amit Polgár (2001), ill. Fenyvesi (2005) az USA-beli magyarok vonatkozásában bemutat. Míg ők mindketten jelentős közösségi életéről és gyakori ünnepségekről, vacsorákról, bálokról, stb. számolnak be az USA-beli magyar klubokban, addig hamiltoni adatközlőim válaszai alapján a magyar klubot (vagy, ahogy néhányan emlegetik, a magyar házat) inkább csak az idősek látogatják. Adatközlőimnek mindössze 49%-a (azaz 18 válaszadó) válaszolta azt, hogy használja a magyar nyelvet a magyar klubban, ill. jár oda egyáltalán, és e 18 személy közül is majdnem mind 60 év feletti.

Ez a különbség valószínűleg egyaránt adódik a vizsgálatok közötti időbeli különbségből és az eltérő helyi sajátosságokból. Mindenesetre megállapítható, hogy azok az ünnepségek, bálók, vacsorák és más összejövetelek, amiket Polgár (2001) és Fenyvesi (2005) említ mint a magyar klubok szerepköréhez tartozó fontos elemeket (pl. „[a] tradicionális disznótoros ünnepi vacsorák és szüreti bálók” Polgár 2001, 19) Hamiltonban a római katolikus templom alagsorában elhelyezkedő hallban kerülnek általában megrendezésre – vagy az egyházközségi képviselőtestület, vagy pedig a cserkészek szervezésében.